

A VADON SZAVA*

Emanuel Berman

„...a hívás[sal], amely még mindig szólt az erdő mélyén. Buck nagy nyugtalanságot érzett és különös vágyakat, ha meghallotta. Valami homályos, édes boldogság töltötte el, minden felkavarodott benne, vadul sóvárgott valamire, de nem tudta, hogy mi az.”

Jack London: *A vadon szava* (7. fejezet)

A Freud szövegek angol fordításainak új, Adam Phillips által szerkesztett sorozatában (The New Penguin Freud Library) az egyik kötet címe *Vad analízis*. Ebben a kötetben Freud pszichoanalitikus kezeléssel kapcsolatos írásait gyűjtötték össze.**

Azt hiszem, hogy maga Freud tiltakozott volna ez ellen. „»Vad« pszichoanalízis” című tanulmányában a pszichoanalitikus technika eltorzításáról ír, következésképpen ez a cím nem felel meg a kötet tartalmának, amely főként a valódi pszichoanalitikus technika leírásával foglalkozik.

Nem beszélgettem Phillips úrral erről a provokatív címválasztásról, de úgy tűnik, hogy a cím a következőket veti fel: Ennyire tiszta a különbség? Nem vad-e magának a pszichoanalitikus kezelésnek a gondolata?

* Eredetileg „Call of the wild” címmel előadásként hangzott el a Ferenczi-ről és Groddeckről szóló konferencián (Baden-Baden, 2006 augusztus. Az angol nyelvű kéziratot a szerző bocsátotta rendelkezésünkre. (A szerk.)

** Sigmund Freud: *Wild analysis*. („The New Penguin Freud” sorozat. Ford.: Alan Bance. Bevezető: Adam Phillips) Penguin Books, London; New York, 2002. (A szerk.)

Nem azt írta-e Freud Groddecknek, hogy: „az, aki felismeri, hogy az áttétel és az ellenállás a kezelés középpontjai, a zabolátlan sereghez tartozik”? (idézi Rudnytsky, 2002, 145.)

Valójában, ha figyelmesen végigolvassuk a „»Vad« pszichoanalízist”, akkor arra a következtetésre juthatunk, hogy Freud nemcsak munkájának hozzá nem értő, helytelen alkalmazását bírálja, – bár ezt fogalmazza meg célkitűzésként – hanem bizonyos fokig önkritikát is gyakorol. A korai értelmezésekről így fogalmaz: „...a tudattalan tartalmaknak a beteggel való közlése rendszerint azt eredményezi, hogy a konfliktus kiéleződik, és a panaszok súlyosbodnak. Mivel azonban a pszichoanalízis nem nélkülözheti ezt a közlést, az az előírás, hogy ennek nem szabad megtörténnie, amíg nem teljesül két feltétel. Először is, amíg a beteg maga nem tett meg bizonyos előkészületeket, hogy az elfojtott tartalom közelébe férkőzzön, másodsor pedig, amíg a beteg annyira nem kötődik az orvoshoz (*áttétel*), hogy ez az érzelmi kötődés lehetővé teszi az újbóli menekülést.” (Freud, 1910 [kiemelés az eredetiben]). Ez úttörő megállapítás az analitikus kapcsolat kulcsfontosságú szerepéről, bár Freud itt a hatékony értelmezés előfeltételeként említi, amely mindig is az igazi gyógyító eszköz maradt számára. De könnyen tekinthetjük ezt Dórával való, egy évtizeddel korábbi kudarcának felülvizsgálataként is (Berman, 2002).

Ferenczi is megemlíti a „vad analitikusokat” és vakfoltjaikat, mint például azt, hogy nincsenek tudatában a saját megmentő fantáziáiknak: „A páciensek ezekben a vádjaikban az orvos tudattalanját leplezik le. Az entuziasztikus orvos, aki gyógyító és magyarázó vágyában »magával akarja ragadni« a pácienszt, nem veszi észre férfi- vagy nőpácienséhez való tudattalan vonzódásának kisebb-nagyobb jeleit, ők pedig annál élesebben percipiálják ezeket és nagyon helyesen konstruálják meg belőlük a mögöttük rejlő tendenciát (a nélkül persze, hogy sejténék, hogy a dolog az orvos előtt sem volt tudatos).” (Ferenczi, 1919, 110.).

Ennek ellenére természetesen előfordult, hogy Ferenczit is erős megmentési fantáziák motiválták a terápiákban; amely időnként segítette analitikus munkáját, máskor azonban kárára volt annak – amint ezt részletesen kifejtettem már máshol (Berman, 2003a). Ugyanakkor a „vad analitikus” vádja egyben védekezés is, amely által mind Freud, mind Ferenczi önmagukon kívülre helyezik saját potenciálisan destruktív oldalukat: Freud sürgető igényét az értelmezésre és

elméleteinek igazolására vagy Ferenczi buzgó gyógyító szándékát. A „vad analitikus” témája az azonosulás és a távolságtartás keveredéséről árulkodik.

Mindemellett a vad analitikus megszemélyesítheti számunkra a mélyen bevonódó, személyesen motivált analitikust is, akinek munkája intenzív és érzelmileg kockázatos. Ez a ’civilizált’ analitikus ellentéte, aki jól körülírható, bevált módszerekkel dolgozik, nem vállal személyes kockázatot és ebből következően érzelmi távolságot tart a pácienseitől – ahogyan Freud is utal erre az általa használt *Indifferenz* (magyarul: közömbösség) fogalommal, amelyet Strachey óvatosan „neutrality”-nek fordított angolra (magyarul: semlegesség).

A pszichoanalízis története során sokszor előfordult, hogy az ellenfeleket „vad analitikusnak”-nak titulálták, mint örült, nárcisztikus, önös érdekű embereket – ezek a tulajdonságok részben át is fedik egymást. A legkiemelkedőbb példa erre természetesen Jones hírhedt vádja, miszerint Ferenczinél és Ranknál: „pszichotikus tünetek fejlődtek ki, melyek eredményeképpen végül... elfordultak Freudtól és tanaitól” (Jones, 1957, 47.). 24 évvel később Freud így ír erről Ferenczit búcsúztató nekrológiájában: „Ez után a csúcsteljesítmény után történt, hogy barátunk lassanként kisiklott körünkéből ... egyetlen kérdés foglalta le érdeklődését. Túlságosan elhatalmasodott rajta a gyógyítani és segíteni akarás. Valószínűleg olyan célokat tűzött ki maga elé, amelyek a mi gyógyító-eszközeinkkel manapság egyáltalában nem érhetőek el. El nem apadt érzelmi forrásokból eredt az a meggyőződése, hogy a betegekkel jóval többet lehetne elérni, ha eleget adnának nekik abból a szeretetből, amelyért mint gyermekek sóvárogtak.” (Freud, 1933, 8.).

A világos következtetés az lenne, hogy Freud saját érzelmi forrásai teljesen kiapadtak (szublimálódtak), ezzel kapcsolatban azonban a legtöbb Freud tanítvány erősen szkeptikus. A fordulatos Elma-ügy felvázolásával bemutattam (Berman, 2003b), hogy Freud, és Ferenczi egyenlő mértékben voltak érzelmesek és „vadak” – sőt, időnként etikátlanok és destruktívák is – a tragikus dráma kezelése során.

A Freud–Ferenczi levelezésben élesen megjelenik a szubjektív forrásokról szóló vita, például abban az eszmecsereben, amely Ferenczi „Rugalmasság” (1928) tanulmányát érinti. E tanulmány magába foglalja a szubjektív források problémáját, noha Ferenczi nem említi Freud

nevét. Freud támogatja Ferenczi tapintatosságot hangsúlyozó módszerét, de kifejezi aggodalmát is: „Mindazok, akikben nyoma sincs a tapintatnak, ebben az önkény, azaz a szubjektív tényező, azaz a le nem győzött saját komplexusaik befolyásának igazolását látják majd” (Freud–Ferenczi, 2005, 182.). Freud szubjektivitástól való félelme nyilvánvaló. Időnként Ferenczi azonosul ezzel, kifejezve azt az utópisztikus elképzelését hogy egyszer majd minden analitikus teljesen analizált lesz, a személyes elemek „elmosódnak” munkájukban, így mindegyikük „elkerülhetetlenül ugyanazokhoz az objektív állításokhoz jut és logikusan ugyanazon taktikai és technikai intézkedéseket alkalmazza.” (Ferenczi, 1928, 59.).

A mélyebb nézetkülönbség azonban továbbra is fennáll közöttük, és a vita később egy még nyíltabb személyes szinten ismétlődik meg a következő, 1931-ből származó eszmecsereben. Freud kritikus hangot üt meg: „...mindenféle olyan irányba próbál előrehatolni, amelyről úgy vélem, nem vezetnek kívánatos célokhoz. (...) Talán egy újabb, harmadik pubertásról van szó Önnél, amelynek lecsengése után bizonyra érett korba lép.” (Freud–Ferenczi, 2005, 286.). Ferenczi megsértődik, sokáig késik a válasszal, majd ezt írja: „Egyáltalán nem akarom tagadni, hogy szubjektív mozzanatok nálam gyakran lényegesen befolyásolják a produkció milyenségét és tartalmát. A múltban ez néha túlságokhoz vezetett. (...) viszont éppen ezek a bizonytalanba tett kirándulások jártak számomra mindig jelentős haszonnal is.” (Freud és Ferenczi, 2005, 287.).

Groddeck több hitelt adott Ferenczi tanainak a következőket írva levelében: „A törvényszerűségek megalkotásának folyamata véleményem szerint a mi tudományterületünkön olyan előrehaladott állapotban van, hogy csakis a kételkedők, nem pedig a meggyőződött analitikusok fognak esszenciális dolgokat felfedezni.” (Ferenczi–Groddeck, 2002, 35.).

Ha összehasonlítjuk a pszichoanalízis történetének két meghatározó alkotópárját – Freud–Ferenczi és Klein–Winnicott kettősét (Berman, 2004) –, számos párhuzamot találhatunk. Klein és követői szintén felrötták Winnicottnak, hogy túlságosan befolyásolja őt személyes szükségletei. Ugyanakkor Winnicott vonakodott Ferenczi műveit olvasni, nehogy észrevegye, milyen sok gondolatát kölcsönözte tőle (Goldman, 1993, 5.). Winnicott 1952-ben Kleinhez írott levelének végkövetkeztetése meglepően hasonlít Ferenczi, akkor még kiadatlan, Freudnak

szóló leveléhez: „Az ügy, amelyről írok, személyes nehézségeim legmélyebb gyökereit érinti; tehát amit lát, mindig elutasítható, mint Winnicott betegsége. De ha elutasítja, elveszíthet egy olyan lehetőséget, amely végeredményben pozitív hozzájárulást jelentett volna.” (Winnicott válogatott leveleiből, szerk.: Rodman, 1987, 37.).

Ezen elutasítás újabb fejezete jelenik meg a legújabb vitákban is, melyek Winnicott kapcsolatát tárgyalják Masud Khannal. Összetett kapcsolatukat kommentálva, az értelmezők a szimultán analízis és a szakmai együttműködés problematikus oldalát emelik ki, miközben Kleinnek tanítványaihoz (különösen Paula Heimannhoz) fűződő, hasonlóan bonyolult viszonya a háttérben marad (lásd például Aguayo, 2002). Újra megfigyelhető, hogy az egyik elméletalkotót idealizálják, megbízhatónak, objektívnek tartják, míg a másikat, aki nem ért egyet az előzővel, vadnak és szubjektívnek kiáltják ki.

Azonban a valóságban a „vadság”, sőt az „őrültség” mindannyiunk lelke mélyén megtalálható, és – természetesen a lehetséges bonyodal-makkal együtt – a kreativitás és a terápiás hatás forrása lehet: „Igazán szegény az, aki teljesen épelméjű” (Winnicott, 1945, 150.). Ha elfogadjuk ezt a felforgató szemléletet, elfogadhatjuk azt a lehetőséget is, hogy a nagy elméletalkotók megkínzott, zabolátlan, „őrült” érzelmi élete egyszerűen kikövezte számukra az utat a briliáns felfedezésekhez – és e tudásunk a felfedezések eredetéről cseppet sem csökkenti azok értékét (Berman, 1996; 1999; 2004).

Ráadásul minden analitikus azon képessége, hogy egy egyedi terápiás ént hozzon létre – melyet saját hiteles élettapasztalatára és világnézetére alapoz – veszélybe kerül, ha azzal rágalmazzák, hogy „vad analitikus” vagy nem épelméjű. Az ilyen fenyegetések a hamis analitikus szelf kialakulásának egyenetlik útját (Berman, 2004). Véleményem szerint az analitikus kiképzés során abból tanulhatunk a legtöbbet, hogy de-idealizáljuk (de nem leértékeljük) „őseinket” és teljes emberi mivoltukban tekintünk rájuk. Ezzel elkerülhetetlenül láthatjuk őket egyszerre „őrültnek” és épelméjűnek, civilizáltaknak és vadnak; és természetesen azt is láthatjuk, hogy ugyanazokkal a személyes és klinikai dilemmákkal küzdöttek, mint mi magunk – vagyis saját egyedi, megismételhetetlen életük tapasztalataiból formálták elméleti és terápiás modelljeiket.

Amint elfogadtuk e hasonlóságokat, rá kell jönnünk, hogy analitikus modelljeinket nem tudjuk készen kapott sémákból felépíteni, magunk-

nak kell összegyűrnünk a sajátunkat. Kapcsolatba kerülve az elméletalkotókkal, észrevehetjük, hogy közel állnak a szívünkhöz, egyfajta „kölcsonös analízisben” dolgozhatunk: használhatjuk éleslátásukat, hogy megértsük saját magunkat, és saját meglátásainkat és analitikus hozzáértésünket, hogy jobban megértsük az ő életüket és – az utólagos éleslátás előnyével – fejlesszük gondolkodásunkat.

Freud is bonyolult személyiség volt, tele ellentmondásokkal. Egy alkalommal összehasonlítottam a „hallgató” és a „felfedező” Freudot (Berman, 2003c). Jelen szövegösszefüggésben a vad és a tiszteletreméltó Freudról beszélhetünk. A vad Freud forradalmi felfedezéseket tett, amely felforgatta a fennálló társadalmi rendet és vakmerően védelmezte elméleteit a megvető visszautasításokkal szemben. Ez más, szélsőséges kritikái mellett egyértelműen megjelenik a „Die »kulturelle« Sexualmoral und die moderne Nervosität” (»Civilizált« szexuálmorál és a modern idegesség) című 1908-as tanulmányában.

A tiszteletreméltó Freud¹ azért küzdött, hogy munkáját legitim tudományként fogadtassa el, és nagy erőfeszítéseket tett, hogy egyetemi professzori széket kapjon. A vad analitikusok kritikájával igyekezett távol tartani magától a lehetséges botrányt.

Freud tekintélyes szakmai szervezeteket alapított, például a Nemzetközi Pszichoanalitikai Egyesületet (International Psychoanalytic Association, IPA) – bár elkerülte, hogy bármilyen formális szerepet vállaljon benne. Az 1918-as budapesti kongresszus után rövid ideig Ferenczi volt az egyesület elnöke, de a magyarországi politikai helyzet bizonytalansága miatt lemondott, és helyébe Jones került. 1932-ben Freud megpróbálta meggyőzni őt, hogy vállalja el újra az elnöki posztot – remélve, hogy ez talán visszahozza őt a pszichoanalízis főáramába és eltéríti a vad kísérletezésektől: „Önnek viszont el kellene hagynia álomszigetét, amelyen képzeletének gyermekeivel lakozik, s ismét el kellene vegyülnie a férfias harcban” (Freud–Ferenczi, 2005, 304.) Ferenczi megsértődött és visszavonult, csalódást okozva Freudnak.

Évtizedekkel később, amikor Etchegoyen lett az IPA elnöke, felfedezte, hogy Ferenczi képe hiányzik a székházban kiállított korábbi

¹ Valószínűleg azért volt fontos ez a szerep, hogy a családtagjai elleni megalázó vádakát tisztázza (Gay, 1988).

elnökök képeinek sorából. Dicséretes azon szándéka, hogy végre Ferenczi képe is elfoglalhassa jogos helyét az elnökök sorában, mindamellet érthető is az eddigi hiány, hiszen a szíve mélyén Ferenczi sosem volt intézményvezető.

Az első pszichoanalitikus intézményt Ferenczi alapította Budapesten 1919-ben, de az áldozatul esett a magyarországi politikai változásoknak; sokszor elgondolkodtatott, vajon milyen befolyással bírt volna, ha túlélte volna a történelmi viharokat. A berlini kiképző intézetet Eitingon² alapította 1920-ban, amely világszerte irányadóvá vált. Freud nagyra értékelte Eitingon, Abraham és munkatársaik eredményeit, de láthatóan ambivalens maradt a szigorú szabályokkal szemben, amelyeket az intézet lefektetett. A korábban Bécsben élő Bernfeld nyíltan elítélte az intézetet: „a porosz szellemiség virágzik a berlini intézet alapítói között” (Bernfeld, 1962, 467.). Egy ízben arról számolt be, hogy amikor Freudhoz fordult az analitikus képzés ügyében, ő gúnyosan elutasította a berlini képzés szerkezetét (először kiképző analízis, azután esetek vállalása): „Nonszensz, haladjon nyugodtan. Nyilván lesznek nehézségei. Ha bajba kerül, meglátjuk, mit tehetünk.” (id. mű, 463.). Egy héttel később Freud már el is küldte Bernfeldhez első analitikus esetét.

A „Bizottság” belső dinamikáját tekintve Freud érzelmileg közelebb állt Ferenczihez és Rankhoz, akik a maguk módján mindketten kreatív és bomlasztó impulzusokat képviseltek a csoportban, sokszor megkérdőjelezve a már elfogadott szabályokat, tekintélyt, és struktúrát. Közös könyvükben (Ferenczi és Rank, 1924) arra figyelmeztetnek, hogy az analitikus és a páciens személyes kapcsolatának figyelmen kívül hagyása a terápiában az „összes emberi tényező természetellenes kiiktatásához” (id. mű, 40–41.) vezet. Később – Freud Rankkal és Ferenczivel való

² Eitingont sokszor az intézményesítés és a burzsoá tekintélyelvűség megtestesítőjeként mutatják be; gazdag szármekereskedő családból származik. Ugyanakkor, miután Jeruzsálembé költözött, egyik pénzügyi támogatója lett a Palesztin Kommunisták Pártjának (Dotan, 1991, 385–386.). Az NKVD-hez, a szovjet titkosszolgálatához való kötődéséről szóló pletykák valószínűleg hamisak; a könyörtelen szovjet ügynök, Eitingon csak távoli rokona volt, nem a testvére, mint ahogy egy ízben állították.

konfliktusa, majd Ferenczi halála után – Freud és Rank mégis a pszichoanalitikus mozgalom vezéralakjai lettek – a Jones (és korábban Abraham) által vezetett „tisztelretméltobb” vonalat alkotva. A forradalmi szellemiség eltűnt, az IPA és társintézményei inkább irányító, szervező hierarchikus intézmény benyomását keltették, buzgón gyártva a szabályokat. Ez a légkör hamarosan kritikákhoz és ellenálláshoz vezetett (Berman, 2004).

Bernfeld szerint a hagyományos képzés „eltorzítja a pszichoanalízis legértékesebb tulajdonságait” (Bernfeld, 1962, 458.); „az intézményesítés nem tesz jót a gondolkodásnak” (id. mű, 468.), és hozzáteszi: a szabályok felhalmozása és betartásának erőltetése „eltünteti az életet a pszichoanalízisből” (id. mű, 479.). Thomas Szasz szembeállítja a pszichoanalízis történetének forradalmi és intézményes szakaszát. Az előbbi szakaszban a szabad exploráció tekintélyellenes szellemisége lehetővé tette például azt is, hogy bármilyen érdeklődő csatlakozzon a mozgalomhoz; az utóbbiban a szelekció és a teljesítendő követelmények konformitáshoz és kevesebb kreativitáshoz vezettek. Miközben megtanultuk, mennyire megnő a terápiás hatékonyságunk, ha lemondunk a pácienssel szembeni hatalmi pozíciónkról, ez „az elnyomott »hatalom« visszatért és virágzik az analitikus képzésben” (Szasz, 1958, 608.).

A tekintélyelvű és infantilizáló jellegzetességek kritikáját fogalmazta meg Bálint Mihály is, majd később számos más IPA vezető, például André Lussier, Waldemar Zusman, és elsősorban Otto F. Kernberg (Berman, 2004). A monopolhelyzetben levő intézmény fokozatosan kihívásokkal szembesült. Számos pszichoanalitikus csoport és képzés virágzott az IPA keretein kívül, gyakran régebbi, tradicionális szervezetekkel együttműködve, mint a PEP (Psychoanalytic Electronic Publishing) internetes adatbázis, amely radikálisan megváltoztatta a pszichoanalitikus képzés folyamatát.

Az IPA manapság az ellentétes ideológiák harcmezejévé vált. Némrégiben jelent meg az IPA hírlevelében Shmuel Erlich (2006) tanulmánya, amely kifejezetten konzervatív-intézményes nézőpontot képvisel. Mélységes aggodalmát fejezi ki azon IPA kiképzőkkel kapcsolatban, akik más, intézményen kívüli programban is tanítanak vagy szupervíziót vezetnek, valamint azzal kapcsolatban, hogy azok is IPA tagok lehet-

nek, akik nem IPA intézményekben szereztek a képesítésüket, hanem „szürke kiképzésben” részesültek.

Hamarosan megjelenő válaszomban* többek között a következőkre hívom fel a figyelmet: „Alapvető célunk, hogy megőrizzük és fejlesszük a pszichoanalitikus sztenderdeket, egyre magasabb színvonalra emelve a pszichoanalitikus képzés minőségét ... de nem szabad elfelejtenünk, hogy a fejlődést leginkább a gondolkodás és a megértés bátorítása, a sikeres példák bemutatása, az egyedi azonosulások és a tisztelet hozza, nem pedig a hatalom gyakorlása, mely megfélemlít és elidegenít. A kirekesztés és az elitizmus veszélybe sodorja az ez irányú fejlődést, még ha ennek ellenkezőjét állítják is.

A múltban súlyos árat fizettünk nárcizmusunk és kicsinyes vitáink miatt. A »laikus analízist« övező hosszú harc jó példa erre. Sokan egyetértenek manapság abban, hogy ha ezt a harcot a nem orvosi végzettségű analitikusok ellenfelei nyerték volna, akkor a pszichoanalízis már összeomlott volna, hiszen a pszichiátriában erősen pszichoanalízis-ellenes irányzat éledt fel ... számos komoly kollégát sért az az arrogáns és alaptalan általánosítás, miszerint az IPÁ-n kívüli képzések kifejezetten kevesebbet érnek, alsóbbrendűek. Az én fejemben a veszélyt nem a »szürke képzés« jelenti, hanem a fekete-fehér gondolkodás.

...Az 1989-es, Robert S. Wallerstein által kezdeményezett megállapodás lehetővé tette, hogy számos olyan elkötelezett analitikus csoport csatlakozzon az IPÁ-hoz, akiket korábban kizártak – ezzel nyilvánvalóvá vált, hogy az IPÁ-n belüli és kívüli képzések különbségei nem kőbe vésett törvények. A »szürke képzésű« analitikusok között csatlakozott Martin Bergman is, aki lépésről lépésre képezte ki önmagát – a folyamatot Wallerstein írja le (1998). Úgy gondolom, hogy az ilyenfajta önképzésekhez olyan elkötelezettség kell, mely sokszor jobban formálja az analitikus identitást, mint ha az ember egy elfogadott intézmény hallgatója.

...A pszichoanalízist napjainkban számos indulatos támadás éri: támadják a szigorúan biológiai szemléletű pszichiáterek, a gyors megoldásokat ígérő kognitív-viselkedéses terapeuták, a misztikus „new-age”

* Időközben megjelent, lásd Berman, 2006. (A szerk.)

gyógyítók, a szkeptikus akadémikusok. A pszichoanalízis jövőjének biztosításához az összes elméleti és klinikai pszichoanalitikus szoros együttműködése szükséges, tekintet nélkül azok szervezeti hovatartozására. Az IPA kulcsfontosságú szerepet játszhat ebben a közös erőfeszítésben, de ehhez búcsút kell mondania minden elitizmusnak és kizárólagosságnak” (Berman, 2006).

Úgy tűnik számomra, hogy a jelenlegi ellentétek egyenes folytatásai a Ferenczi és Rank, illetve Abraham és Jones közöttieknek Freud „Bizottságának” idejéből.

De napjainkban az egyensúly eltolódott, részben a kulturális légkör hatására. A „tudományos objektivitás” varázsa mára megkopott, inkább hivatásunk szubjektív és interszjektív alapjai kerültek előtérbe. A pszichoanalízis manapság jobban képviselteti magát az irodalom- és filozófiai tudományok köreiben, mint a pszichológiában és a pszichiátriában. A tudósok sokkal inkább kihangsúlyozzák a pszichoanalízis vad, kihívó jellegét, mint a gyakorló pszichoanalitikusok, ezáltal közvetítve forradalmi lehetőségeit.

De a klinikai gyakorlat is megváltozott. A változás visszavezethető Ferenczi és Bálint nézeteire, miszerint a viszontáttétel elkerülhetetlen és felhasználható. Innen egyenes út vezet az interszjektív modellekhez, amelyekben a Groddeck és Ferenczi által megkísérelt vakmerő önanalízist az analitikus álmodozásaként fogják fel – nemrégiben Thomas Ogden vizsgálta ezt behatóbban. Az önfeltárás – bár óvatosabb műfaj, mint a Groddeck (Rudnytsky, 2002, 178–180.), Ferenczi és Jung által is próbált kölcsönös analízis – folytatja a hagyományokat. Már nem tűnik furcsának Groddeck gondolata, miszerint: „a páciens is gyógyítja az orvost” (id. mű, 177.).

A „sztenderd pszichoanalitikus technika” létezésében nem reménykedhetünk többé, amely mellett még Ferenczi is – feltételezhetően sötétben tapogatózva – állást foglalt, szembesülve saját analitikus technikájának egyediségével és az annak következményeként előálló elmagányosodás veszélyével. Ferenczi és Groddeck idejében még több volt a kötöttség – napjainkban már szabadabban megtalálhatjuk saját analitikus technikánkat; tekintve, hogy rengeteg különböző analitikus iskola létezik, nem beszélve az egyedi stílusú analitikusok tömegéről.

Mindez Freud műveinek fentebb említett legújabb, Penguin-féle kiadásában is megmutatkozik. Bizonyos szempontból a Strachey-féle

összkiadás tökéletes ellentéte, ahol Freudot minél tekintélyesebbnek, minél tiszteletreméltóbbnak, minél tudományosabbnak igyekeznek bemutatni, például kimódolt szakszavak használatával. (Így lesz Freud egyszerű német szava, *Besetzung* [tárgymegszállás] az angol fordításban *cathexis*). A Penguin kiadás fordítói többnyire képzett irodalmárok, akik mindannyian kedvük szerint eldönthették, hogyan fordítják le Freud német kifejezéseit – bátor döntés a kiadó részéről! A pletykák szerint Phillips megkérte őket, ne kommunikáljanak egymással fordítás közben. Tehát, ez egy tudatosan vállalt „nem-sztenderd kiadás”, amely kihívást jelent az egyértelműség elvárásának, és megőrzi egyediségét a főáramlatok lehetséges konformizmusával szemben.

Az egyik híres vitás fordítás a Strachey-féle kiadásban az *Es* (ösztön-én*) fordítása *Id*-re, és az *Ich* (én) fordítása *Ego*-ra. Az egzisztenciálisan ható kijelentés helyett: „*Wo Es war, soll Ich werden*” („Ahol az ösztön én volt, oda az énnek kell kerülnie”), megkapjuk a száraz, technikai kijelentést: „Ahol az *Id* volt, ott lesz az *Ego*.” Ez a fordítás emelt falat az *Es* freudi és groddecki fogalma közé. Amikor halljuk Freudot Groddeckhez szólni, emlékeztetnünk kell magunkat, hogy ugyanarról a német kifejezésről, az *Es*-ről van szó: „az Ön *Es* szavában természetesen nem tudom felismerni az én kiművelt, burzsoá *Es*-emet (...) Mégis, Ön is tudja, az enyém az Önökéből származik” (Rudnytsky, 2002, 152).

Ferenczi először majdnem 85 évvel ezelőtt, 1921. szeptemberében látogatott ide, Baden-Badenbe, hogy találkozzon Groddeckkel. Ez alatt a 85 év alatt a pszichoanalízis egyensúlya nemegyszer kibillent. Bár sok évtizeden keresztül a pszichoanalízis intézményesítése töretlen sikerrel zajlott, jelenlegi krízise, a pszichoanalitikus gondolkodásmód, képzés és gyakorlat különböző egyéni olvasatainak egyre szélesebb körben való elfogadottsága, újra vonzóvá teszi számunkra e „vásott kölyköket” (Ferenczi önmagáról, 1931) és a „vad analitikusokat” (Groddeck önmagáról, 1920, Hága – idézi Rudnytsky, 2002, 152.). Friss gondolatokat, új ihletet nyújtanak, reményt arra, hogy újra felfedezzük munkánkban az „édes boldogságot”.

Székelly Zsófia fordítása

* Korábbi magyar fordításokban: „őszvalami” (A szerk.)

IRODALOM

- AGUAYO, JOSEPH (2002): Reassessing the clinical affinity between Melanie Klein and D. W. Winnicott (1935–51). *International Journal of Psychoanalysis*. 83:1133–1152.
- BERMAN, EMANUEL (1996): The Ferenczi renaissance. *Psychoanal. Dial.* 6:391–411.
- BERMAN, EMANUEL (1999): Sandor Ferenczi today: Reviving the broken dialectic. *American Journal of Psychoanalysis*. 59:303–313.
- BERMAN, EMANUEL (2002): “Dora”. In: *The Freud Encyclopedia*. Szerk.: Edward Erwin. Routledge, London.
- BERMAN, EMANUEL (2003a): Ferenczi, rescue and utopia. *American Imago*. 60:429–444.
- BERMAN, EMANUEL (2003b): Sándor, Gizella, Elma. Életrajzi utazás. *Thalassa* (14) 2003, 1:69–98. (Később angolul: Sandor, Gizella, Elma: A biographical journey. *International Journal of Psychoanalysis*. 2004, 85:489–520.)
- BERMAN, EMANUEL (2003c): Reader and story, viewer and film: On transference and interpretation. *International Journal of Psychoanalysis*. 84:119–129.
- BERMAN, EMANUEL (2004): *Impossible Training: A Relational View of Psychoanalytic Education*. Analytic Press, Hillsdale, NJ.
- BERMAN, EMANUEL (2006): Let’s move forward, not backward. *International Psychoanalysis, News Magazin of IPA*. Vol. 15, December, 2006, 9–10.; URL: www.ipa.org.uk/PDF/NM15%20English.pdf
- BERNFELD, SIEGFRID (1962): On psychoanalytic training. *Psychoanalytic Quarterly*, 31:457–482.
- DOTAN, SHMUEL (1991): *Reds: The communist party in Palestine*. Shevna (Hebrew), Kfar Saba.
- ERLICH, SHMUEL (2006): Issues of “grey” psychoanalytic training. *IPA E-Newsletter*, No. 2.; URL: <http://www.ipa.org.uk/default.aspx?page=169>
- FERENCZI SÁNDOR (1919): A pszichoanalízis technikájához. In: *A pszichoanalízis haladása*, Dick Manó, Budapest, 101–111.
- FERENCZI SÁNDOR (1928): A pszichoanalitikus technika rugalmassága. In: *Technikai Írások* (1921–33). Animula, Budapest, 1997, 57–70.
- FERENCZI SÁNDOR (1931): Felnőttek gyermekanalízise. In: *Technikai Írások* (1921–33). Animula, Budapest, 1997, 87–101.

- FERENCZI, SÁNDOR és RANK, OTTO (1924): *The Development of Psycho-Analysis*. Dover, New York.
- FERENCZI–GRODDECK (2002): Christopher Fortune (szerk.): *The Sandor Ferenczi – Georg Groddeck Correspondence*, Open Gate, London.
- FREUD, SIGMUND (1908): „Civilized” sexual morality and modern nervous illness. In: *Standard Edition*, 9:181–204, Hogarth Press, London, 1957.
- FREUD, SIGMUND (1910): Über »wilde« Psychoanalyse. In: *Gesammelte Werke*. Band 8. Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 1999, 118–125. Magyar fordítását lásd a jelen számban.
- FREUD, SIGMUND (1933): Ferenczi Sándor (Nekrológ.) In: *Lélekelemzési tanulmányok*, Budapest; reprint: T-Twins Kiadó, Budapest, 1993.
- FREUD–FERENCZI (2005): E. Falzeder és E. Brabant (szerk.): *Sigmund Freud és Ferenczi Sándor Levelezés*, III/2. kötet, Thalassa Alapítvány – Pólya Kiadó, Budapest.
- GAY, PETER (1988): *Freud: A Life for Our Time*. Norton, New York.
- GOLDMAN, DODI (1993): *In Search of the Real: The Origins and Originality of D. W. Winnicott*. Aronson, Northvale, NJ.
- JONES, ERNEST (1957): *The Life and Work of Sigmund Freud*. Vol. 3. Basic Books, New York.
- RODMAN, FRANCIS R. (szerk.) (1987): *The Spontaneous Gesture, Selected Letters of D. W. Winnicott*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- LONDON, JACK (1991): *A vadon szava*. (Ford. Réz Ádám). Pán, Budapest; URL: <http://mek.oszk.hu/00400/00432>
- RUDNYTSKY, PETER (2002): *Reading Psychoanalysis*. Cornell, Ithaca, NY.
- SZASZ, THOMAS S. (1958): Psycho-analytic training: A socio- psychological analysis of its history and present status. *International Journal of Psychoanalysis*. 39:598–613.
- WALLERSTEIN, ROBERT S. (1998): *Lay Analysis: Life Inside the Controversy*. Analytic Press, Hillsdale, NJ.
- WINNICOTT, D. W. (1945): Primitive emotional development. In: *Through Pediatrics to Psychoanalysis*. Basic Books, New York, Basic Books, 1975, 145–156.

WILFRED R. BION

„Amit ezzel a könyvvel kapcsolatban mondok, az a pszichoanalitikus ülésre is érvényes; határozottan az a benyomásom, hogy a pszichoanalitikus tapasztalatról azt tartják, hogy maradandó hatása van, vagy azt célozzák vele, hogy ilyen hatása legyen. Ettől a könyvtől eltérően az ülés lehetőséget teremt nekem és másoknak arra, hogy felhívja a figyelmet azokra az aktuális jelenségekre, melyekre – úgy gondolom – az analízisnek ügyelnie kell, ez pedig felerősítheti annak hatását, amit átadni töreksem. Ehhez hasonló előnye van meglátásom szerint a csoportok pszichoanalitikus megközelítésének; talán remélhetjük, hogy a művészi képesség bár hasznos, mégsem lényeges tulajdonság a pszichoanalitikus számára. Valójában hátrányos is lehet, amennyiben a művészi képesség által képessé válhat arra, hogy – amint attól Platón is félt az igazságnak egyfajta pótlékát nyújtsa.”

Figyelem és értelmezés

K. N.

Lélekben Otthon Kiadó

LÉLEKBEN OTTHON KÖNYVEK

már az interneten is elérhető, megrendelhető

<http://www.lelekbenotthon.hu/konyvesbolt/megrendell.php>